

Tone-stød og tonal accent i nyere fynsk dialekt

Kirstine Boas

Aarhus Universitet

Indledning

I denne artikel præsenterer jeg en undersøgelse af hyppigheden af tone-stød og tonale accenter blandt en gruppe ældre informanter i to landsbyer på Østfyn. Empirien indsamlede Silke Julie Flodin og jeg i 2020 i forbindelse med vores bachelorprojekt (Boas og Flodin 2021). I denne artikel bringer jeg en ny og opdateret bearbejdning af dette. Stød og accent i fynsk har ikke været undersøgt længe (Andersen 1958), og fraværet af dette glimrer blandt andet i det nye store opslagsværk, *Dansk Sproghistorie*, hvor blot jysk, sjællandsk og vestjysk stød behandles i kapitlet om udtale i yngre dansk dialekt. Tonal accent i dansk er heller ikke omtalt her (Brink 2018:239 ff.). Undersøgelsen bidrager med en beskrivelse af tone-stød og tonal accent, og dens forskningsspørgsmål lyder som følger: Hvordan kan vi fonetisk beskrive de fænomener Poul Andersen for 65 år siden kaldte henholdsvis tone-stød og tonal accent? Hvordan påvirker disse tonale fænomener lyden af fynsk? Og i hvilken grad er de ældre fynboer bevidste om brugen af disse dialektale træk?

Tone-stød og tonal accent på Østfyn

I det gamle Vindinge Herred på Østfyn, hvor både Langå og Ørbæk ligger i dag, fandt Poul Andersen både tone-stød og tonale accenter på ord hvor der i rigsmålet ville være stød (Andersen 1958:34). Det beskrev han i *Fonemsystemet i Østfynsk* hvor han bl.a. undersøger stød og tonegang i en- og tostavelsesord på Fyn. Andersens beskrivelser af de tonale accenter er mere grundige og eksemplificerede sammenlignet med hans beskrivelser af tone-stød, men der er dog målbare forskelle mellem de to fænomener.

På Østfyn fandt han at stød som fænomen er almindeligt forekommende, men at det som noget særligt for dette område var karakteriseret ved fonetisk at være så svagt, at udefrakommende ofte ville erklære at det slet ikke var realiseret. Tone-stødet kan dermed have en ofte meget svag lukkefase på vokalen såfremt denne overhovedet kan identificeres. Lukkefasen, den knirkende lyd, ledsages af en hastigt stigende tonebevægelse som falder igen. En kraftigt

stigende og derpå faldende toneforløb er dermed også karakteristisk for tone-stødet (Andersen 1958:34 f.). Jeg vil bruge IPA-tegnet for stød, ʔ, til at angive tone-stødene.

Poul Andersen beskriver den tonale accent på Fyn som en stigende eller højt intoneret tonal accent. Han noterer denne med et ´. Jeg vil også transskribere den stigende accent med et ´ foran den pågældende stavelse¹. Den tonale accent har ikke stød, og derfor hverken lukkefase eller knirk, og tonen falder ikke igen, sådan som Andersen beskrev det ved tone-stødet (Andersen 1958:34 ff.). Den tonale accent forekommer både på Øst- og Sydfyn hvorimod tone-stødet kun er blevet identificeret i det gamle Vindinge Herred på Østfyn. Den tonale accent forekommer fortrinsvis i enstavelsesord med høj vokal (eller vokalen o), fx *bi*, *spis* og *sol*. Traditionelt kunne dette forekomme på hele Fyn, men for den østfynske egn gjaldt det dog også at lavere vokaler havde tonale accenter (Andersen 1958:36), fx *jævn*, *løgn* og *dreng*. Ordene der indgår i denne undersøgelse, har derfor både høje, halvhøje, halvlave og lave vokaler. Det kan således efterprøves om der stadig er tonal accent på alle vokalhøjder i dette område. Det er desuden karakteristisk for den østfynske tonale accent at vokalen og de efterfølgende konsonanter lyder korte, og det korte udtryk på vokalen styrkes yderligere hvis der ikke er en efterfølgende konsonant (Andersen 1958:36).

Der indgår kun enstavelsesord i undersøgelsen fordi Poul Andersen fandt tone-stød og tonale accenter på disse (Andersen 1958). Ord med en markant stigende tone, en eventuel lukkefase og et derefter faldende toneforløb vil blive rubriceret som tonestød. Ord med en stejlt stigende tone (der ikke falder igen), eller en højt intoneret tone, vil blive rubriceret som tonale accenter. Ord med ikke-stød er grundet pladsmangel i denne omgang ikke talt med selvom der er en betydelig mængde af disse i vores data.

Informanter og undersøgelsens design

Informanterne i undersøgelsen er fire pensionister mellem 70 og 80 år, henholdsvis et ægtepar fra Langå, som ligger syd for stødgrænsen, og et ægtepar fra Ørbæk, nord for stødgrænsen. De to pensionister fra Ørbæk har hele livet igennem boet inden for en 10 kilometers omkreds, og de bor desuden på en gård der havde været mandens families eje i mange generationer. Kvinden i ægteparret fra Langå har ligeledes altid boet på Østfyn, og manden har, med undtagelse af et års værnepligt i København, også altid boet på Østfyn. Informanterne var dermed gode til netop at teste det tætteste vi kommer på ældre, originalt østfynsk i dag. Vi lavede semistrukturerede interviews der forgik i informanternes eget hjem. De bestod i at de fire informanter skulle

¹ For overblikkets skyld noterer jeg derfor ikke enhedstryk.

identificere objekter på to billeder og læse en medbragt tekst op (Figur 1). De skulle læse den op to gange: De blev eksplicit bedt om at læse den op til deres partner så naturligt som muligt (med forventningen om at de her ville være mere dialektale). Efter den første læsning blev de bedt om at gentage oplæsningen, men denne gang skulle de få det til at lyde så meget som muligt som sproget i TV-avisen (med forventningen om et intenderet standard dansk). Til dette svarede tre ud af fire informanter ”altså som rigsdansk?” hvilket indirekte indikerede en bevidsthed om det modsatte, dvs. dialekt. Det vil jeg komme tilbage til i afsnittet *Fynsk med vilje*. Ordene på både billederne og i teksten er ord hentet fra Poul Andersens *Fonemsystemet i Østfynsk*, herunder især fra hans dialektkort. Det er dermed ord vi forventede der kunne forekomme tone-stød eller tonal accent i (Andersen 1958). Med undtagelse af *korn* og *land* er alle de fremhævede ord i Figur 1 karakteriseret ved en stigende tonal accent. Da det hos Andersen er uklart om nogle af disse også kan have tone-stød, og om *korn* og *land* har stød som i rigsmålet, eller tone-stød, sigtes der i denne artikel mod at undersøge om stødet realiseres som i rigsmålet, med en stigende-faldende tone (tone-stød) eller med stigende eller højt intoneret tone (tonal accent). Identificeringen af objekter på billederne slog desværre fejl da informanterne generelt viste sig at have større ekspertviden end interviewerene, og derfor ikke så en ’ko’ eller et ’skib’, men en ’jerseykvie fra Thisted’ og ’en tremasters som dem der ligger til ved Marstal’. Oplæsningerne var til gengæld succesfulde, og da alt blev optaget, kunne al lyd på testordene analyseres og behandles i talebehandlingsprogrammet *Praat* (Boersma & Weenink 2023) efterfølgende. Spektrogrammerne lavet i Praat understøttede desuden hvad der kunne høres på lydklippene.

På en **vej** mod Kerteminde gik en **ung dreng**. Med sin **kniv**, som i øvrigt var spids, skar han en **jævn** bid af et æble, og sagde til sin sultne kæreste: **spis** det! Du mangler **sul** på kroppen. De var gode til at passe på hinanden.

Hun så en **bi** sidde på en **gul** blomst, og gik lidt nærmere. Bag blomsten sad en lille **fugl**, der spiste bær. Da hun rejste sig, kunne hun se både **korn**, **skov** og **sol** over **Fyn** og et flag i rødt og hvidt, der vejrede. Hun sagde til sig selv: hvor er det et dejligt **land**. Kæresteparret begyndte at gå hjemad, for de havde en dej til at stå at hæve. Da de nåede deres hus, lå der en pakke foran døren. Hun spurgte: Hvem skal bære den ind? Dig eller mig? Den tjans tog han, og sagde at det ikke ville være hårdt for ham. I virkeligheden var pakken tung, så det var en **løgn**. I pakken lå, så vidt han vidste, hans fødselsdagsgave til hende: en lille **hund**. Hun blev lykkelig for gaven, og de fejrede den med at spise nybagte boller.

Figur 1: Oplæsningsteksten. De fremhævede ord har Poul Andersen noteret tone-stød eller tonal accent ved.

Findes der stadig tone-stød og tonal accent?

Jeg vil gennemgå nogle af de markerede ord fra Figur 1 for at få et indtryk af om der stadig bliver brugt tonale accenter og tone-stød på Østfyn, og hvilke typer enstavelsesord disse synes at falde på, i hvilken grad informanterne kodeskifter, og hvilken effekt de tonale stød har på lyden af (øst)fynsk. Jeg har struktureret gennemgangen ved at starte med de høje vokaler og ende ved de lave. Jeg vil undervejs bringe eksempler på tonegange, stigninger i Hz, fonetiske transskriptioner i tilpasset IPA, samt hvilke fonemer de tonale accenter eller tone-stødene falder på. Fordelingen af standarddansk stød (blot nævnt som *stød*), ikke-stød, tone-stød og tonale accenter kan ses i Tabel 1 og 2. I disse indgår ordet *skov* ikke hos manden fra Ørbæk da han desværre konsekvent udtalte det som *skovl*.

	Mand fra Langå	Kvinde fra Langå	Mand fra Ørbæk	Kvinde fra Ørbæk
Vej	Ikke-stød	Tonal accent	Stød	Tonal accent
Ung	Tonal accent	Ikke-stød	Ikke-stød	Tonal accent
Dreng	Tone-stød	Ikke-stød	Stød	Tone-stød
Kniv	Tone-stød	Stød	Tone-stød	Tonal accent
Jævn	Tone-stød	Tone-stød	Tone-stød	Tonal accent
Spis	Tonal accent	Stød	Tone-stød	Tonal accent
Sul	Tone-stød	Tone-stød	Tonal accent	Tone-stød
Bi	Tonal accent	Ikke-stød	Stød	Tonal accent
Gul	Tonal accent	Ikke-stød	Ikke-stød	Tone-stød
Fugl	Tone-stød	Tone-stød	Tonal accent	Tone-stød
Korn	Tone-stød	Tone-stød	Tonal accent	Tone-stød
Skov	Ikke-stød	Stød	----	Stød
Sol	Tone-stød	Tone-stød	Tone-stød	Tone-stød
Fyn	Ikke-stød	Tone-stød	Tonal accent	Tonal accent
Land	Stød	Stød	Stød	Ikke-stød
Løgn	Stød	Tone-stød	Stød	Tonal accent
Hund	Stød	Stød	Tone-stød	Tone-stød

Tabel 1: Realisationer af tone-stød og tonale accenter i dialektoplæsningerne.

	Mand fra Langå	Kvinde fra Langå	Mand fra Ørbæk	Kvinde fra Ørbæk
Vej	Tonal accent	Stød	Tonal accent	Ikke-stød
Ung	Ikke-stød	Tonal accent	Tone-stød	Tone-stød
Dreng	Stød	Stød	Stød	Ikke-stød
Kniv	Ikke-stød	Stød	Stød	Tonal accent
Jævn	Stød	Stød	Stød	Tonal accent
Spis	Tonal accent	Stød	Stød	Tone-stød
Sul	Stød	Tone-stød	Stød	Tone-stød
Bi	Ikke-stød	Stød	Stød	Ikke-stød
Gul	Stød	Ikke-stød	Ikke-stød	Ikke-stød
Fugl	Stød	Stød	Stød	Ikke-stød
Korn	Stød	Tone-stød	Stød	Tonal accent
Skov	Stød	Tone-stød	---	Stød
Sol	Stød	Stød	Stød	Ikke-stød
Fyn	Stød	Tone-stød	Tonal accent	Tonal accent
Land	Stød	Stød	Stød	Stød
Løgn	Stød	Stød	Stød	Stød
Hund	Tonal accent	Tone-stød	Stød	Ikke-stød

Tabel 2: Realisationer af tone-stød og tonale accenter i de intenderet standarddanske oplæsninger.

Ordet *bi* er ifølge Andersen et af de ord tonal accent fortrinsvis forekommer på. Det har en høj vokal. Kvinden fra Ørbæk har tonal accent på ordet som kommer til udtryk ved en stejlt stigende tone med lyden [ˈbi]. Vokalen lyder kort, hvilket også stemmer overens med Andersens observationer af ord med tonale accenter (Andersen 1958:36). Manden fra Langå har en højt intoneret udtale, og dermed også en tonal accent. Begge udtaler er fra informanternes dialektoplæsninger.

Ordet *spis* indgår ikke som en del af Andersens dialektkort, men han skriver alligevel at det er et af de imperativer med en høj vokal, der også ofte er tonal accent på (1958:36 f.). Kvinden fra Ørbæk og manden fra Langå har tonale accenter i dialektoplæsningen, som begge er højt intonerede udtaler med korte afviklinger af vokalen. Disse kan fonetisk beskrives som [ˈsbis] med kort vokal. Kvinden fra Ørbæk har i sin intenderede standarddanske oplæsning et tone-stød med et stigende-faldende toneforløb. Der er intet identificerbart knirk, men vokalen lyder betydeligt længere end hendes tonale accent [sbi:ʔs].

Ordet *kniv* har en høj og kort vokal. Kvinden fra Ørbæk har en tonal accent her grundet en markant tonal stigning på [i] i sin dialektoplæsning. I sin intenderede standarddanske oplæs-

ning stiger tonen i *kniv* til 280 Hz i en sætning hvor den gennemsnitlige grundtonefrekvens er 250 Hz. Toneforløbet falder igen. Dette giver et højt intoneret stigende-faldende tone-stød: [kni[?]w]. Vokallængden er ikke entydigt lang eller kort her. Mændene fra både Langå og Ørbæk har ligeledes tone-stød i deres dialektoplæsninger, som begge er karakteriseret ved et stigende-faldende toneforløb uden et knirk.

Ved ordet *sul* havde tre informanter tone-stød i deres dialektoplæsninger, og to informanter havde det i de standarddanske oplæsninger. Alle tone-stødene har et stigende-faldende toneforløb der toppede midt på vokalen, og her kan der ej heller identificeres et knirk. Jeg opfatter vokalen som lydende lang, især hos kvinden fra Ørbæk [su:[?]l]. Manden fra Ørbæk havde i sin dialektoplæsning en tonal accent som havde et stejlt stigende toneforløb på en kortlydende vokal.

Hos manden fra Ørbæk er ordet *fugl* højt intoneret da dets gennemsnitlige grundtonefrekvens er på 212 Hz (målt på den stemte sekvens). *Fugl* udtales uden et identificerbart knirk hos denne informant. Hans tone stiger på [u], og ordet når kort før midten af den kortlydende vokal sin maksimale tonehøjde på 223 Hz. Han udtaler dermed ordet: [ˈful]. Til sammenligning har han i sin standarddanske oplæsning en gennemsnitlig grundtonefrekvens på 167 Hz i den stemte del af ordet, og en maksimal frekvens på 176 Hz. Her har han et standarddansk stød. Der er to informanter, kvinden fra Ørbæk og manden fra Langå, som bruger den gamle fynske udtale i deres dialektoplæsninger, og denne pointe vil jeg komme tilbage til i afsnittet nedenfor om kodeskift. For nu skal det dog bemærkes at der er en markant stigende tone som falder igen hos disse to informanter, og derfor rubriceres disse også som tone-stød. Kvinden fra Langå i sin dialektoplæsning og manden fra Langå i sin intenderede standarddanske oplæsning har begge markant stigende toner som falder igen, og disse tæller derfor også som tone-stød.

Ordet *hund* bliver udtalt med tone-stød i de to dialektoplæsninger fra Ørbæk. De har en markant tonestigning på vokallyden, og desuden en markant nasalering af vokalen [ũ]. Manden fra Ørbæk laver en nasalvokal, så det lyder således: [hũ[?]]. Ordet *Fyn* bliver konsekvent udtalt med tonal accent af parret fra Ørbæk, og med et tone-stød af kvinden fra Langå. De tonale accenter har begge markante tonestigninger på [y], og vokalen afvikles hurtigt. Ved tone-stødet er toneforløbet stigende-faldende, og vokalen har et længere udtryk: [fy:[?]n].

Ordet *sol* har et halvhøjt vokalfonem. Det udtales med et tone-stød i alle dialektoplæsninger og med enten stød eller ikke-stød i alle standarddanske oplæsninger. Vokalerne i tone-stødene er lange, og de transskriberes derfor: [so:[?]l]. I dialektoplæsningen af *korn* har tre informanter tone-stød med et stigende-faldende toneforløb: [ko:[?]ɐn]. Ordet *jævn* har en halvhøj vokal [ɛ] og blev udtalt med tone-stød med stigende-faldende tone der toppe sidst på vokalen hos tre

informanter i deres dialektoplæsninger. Kvinden fra Ørbæk havde en tonal accent på ordet i sin dialektoplæsning, og det var karakteriseret ved et stigende toneforløb.

Ordet *ung* har en halvlav vokal [ʊ] og bliver af manden fra Langå og kvinden fra Ørbæk udtalt med en højt intoneret tonal accent i deres dialektoplæsninger. I sin standarddanske oplæsning har kvinden fra Langå også en tonal accent, men den er karakteriseret ved en kraftigt stigende tone. Parret fra Ørbæk har i deres standarddanske oplæsninger begge tone-stød med et stigende-faldende toneforløb. *Dreng* og *land* har korte og lave vokaler. *Dreng* har tone-stød hos manden fra Langå og kvinden fra Ørbæk, og de har et stigende-faldende toneforløb. *Land* har hverken tonal accent eller tone-stød i denne dataindsamling.

I det ovenstående har jeg gennemgået de fleste ord fra oplæsningsteksten (alle ord kan ses i Tabel 1 og 2) med forventningen om at der var mulighed for enten tone-stød eller tonal accent. Ordene blev læst op otte gange hver, og det giver i alt 134 forekomster hvis de to *skovl*-læsninger modregnes. I 27 af dem var der en tonal accent, og i 35 ord var der en stigende-faldende tone, hvorfor disse er blevet rubriceret som et tone-stød. Der var mod forventning ikke noget identificerbart knirk blandt tone-stødene, og ved nærmere eftersyn efter uregelmæssigheder i spektrogrammerne i Praat bekræftedes dette også. 27 tonale accenter ud af 134 mulige giver en andel på 20 %, og for tone-stødene var der 35 ud af 134 mulige en andel på 26 %. Disse tal viser at der stadig både er tonale accenter og tone-stød på Østfyn blandt de ældre borgere. Over halvdelen af ordene har høje vokaler, og den anden halvdel er fordelt på halvhøje og lave vokaler. De høje vokaler trækker generelt flest tone-stød og tonale accenter, men blandt de lave vokaler er der også eksempler på ord som fx 'vej' og 'skov' der også trækker mange af de dialektale træk. Generelt er der en tendens til at tone-stødet ligger på vokalerne i fynsk, også i de ord hvor stødet falder på konsonanter i standarddansk; dette stemmer overens med Andersens observationer (Andersen 1958:34 ff.). Blandt de tonale accenter lyder vokalerne til at få et komprimeret og intenst udtryk, hvilket ikke var overraskende. Vokalerne lyder til gengæld længere blandt tone-stødene, blandt hvilke jeg ikke kunne identificere nogle knirk (Andersen 1958:36). Deles observationerne op i henholdsvis de dialektale og de intenderede standarddanske oplæsninger, får vi informationer om informanternes evne til at kodeskifte, og dermed deres grad af bevidsthed om egen brug af dialekt, hvilket artiklen senere vil diskutere.

Fynsk med vilje

Da vi både indsamlede en oplæsning på et så naturligt sprog som interviewsituationen tillod og en oplæsning som viste hvor standarddansk informanterne kunne tale, er det muligt også at

vurdere de ældre informanternes evne til at kodeskifte (Woolard 2005). Blandt de tonale accenter er 10 ud af 67 mulige realiseret i den intenderede standarddanske oplæsning, hvilket udgør en andel på 15 %. I dialektoplæsningen er 17 ud af 67 mulige ord med tonale accenter, hvilket udgør en andel på 25 %. Blandt tone-stødene bliver ni af disse realiseret i den intenderede standarddanske oplæsning, hvilket svarer til 13 %. Betydeligt højere er andelen blandt dialektoplæsningerne hvor 26 ud af 67 mulige tone-stød realiseres; det svarer til en andel på 39 %. Jeg havde forventet at der var flere tone-stød i de intenderede standarddanske oplæsninger sammenlignet med dialektoplæsningerne fordi tone-stødene teoretisk har antydningen af den lukkefase der forekommer i det standarddanske stød. Denne viste sig dog ikke at indtræffe blandt disse informanternes tone-stød.

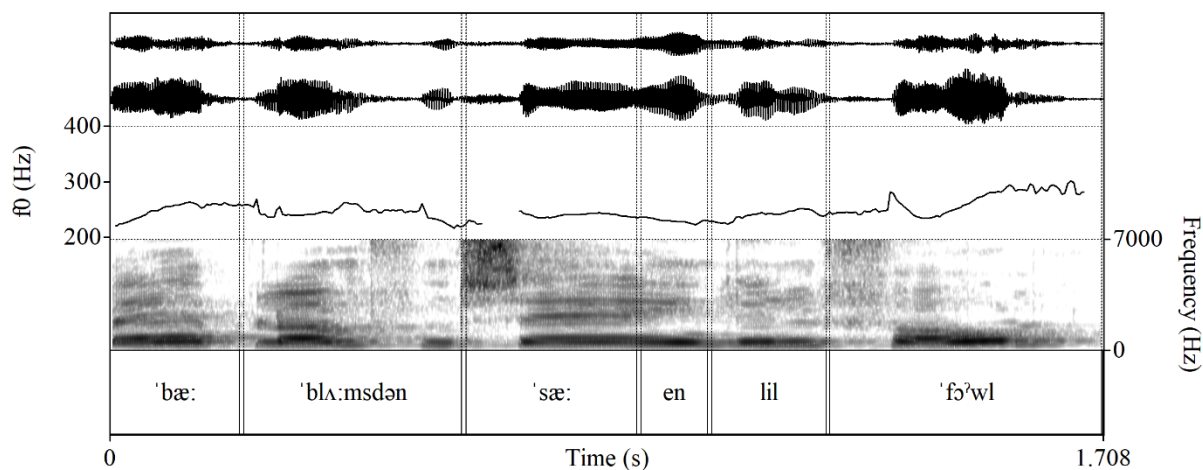
Tallene viser at de ældre østfynboere til en vis grad evner at kodeskifte og dermed er bevidste om deres egen dialekt; i dialektoplæsningerne har de flere forekomster af dialektale træk sammenlignet med de intenderede standarddanske. Deres intenderede standarddanske oplæsninger har dog stadig en betydelig mængde dialektale træk, og det peger på at meget af det tonale til en vis grad er resistent. Med det sagt er der dog ikke tale om et diskret skift mellem koder, men i høj grad en gradsforskel. Det skal bemærkes at den reelle andel af lokale og regionale dialektale træk formentlig er højere fordi ikke-stød-varianten ikke indgår her selvom den traditionelt forekommer på både Syd- og Østfyn (Andersen 1958). En anden indikation på evnen til bevidst at kodeskifte ses hos både kvinden fra Ørbæk og manden fra Langå som i deres dialektoplæsninger begge viser kendskab til den gammelfynske udtale [fɔ̃wl], som de udtaler med en lang diftong der svarer til den ældre udtale af ordet i området jf. Ømålsordbogen (2000). Den gammelfynske udtale bruger de ikke i de intenderede standarddanske oplæsninger. Det ser ud til at de ældre er meget bevidste om dialektale træk, og brugen af disse når de forsøger at tale 'rigsdansk'. Der kunne med fordel følges op med undersøgelser af om de her intenderede standarddanske oplæsninger høres som standarddanske eller fynske informanter. Diskussionen af det receptive aspekt ville være et væsentligt bidrag til spørgsmålet om kodeskiftet blandt fynboerne.

Den (øst)fynske klang

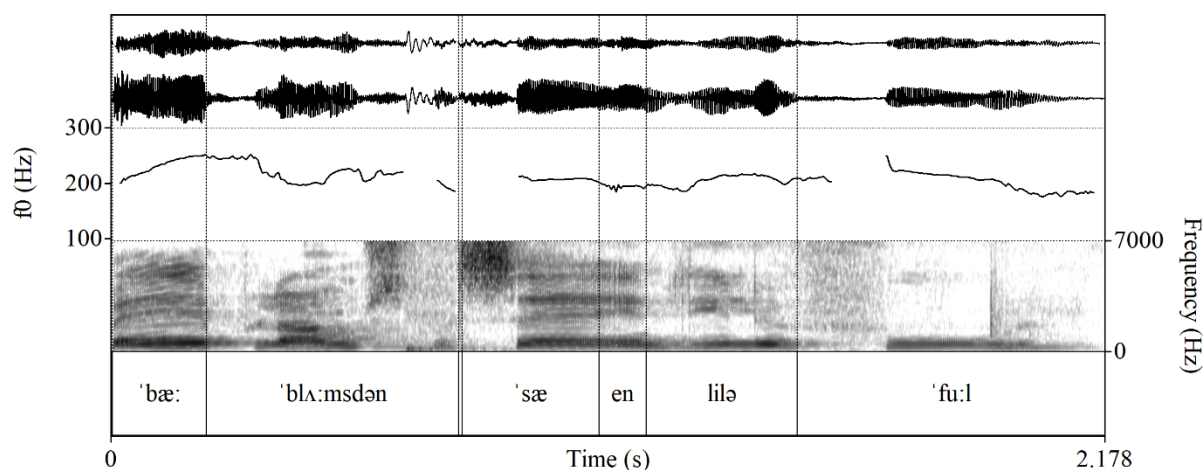
I Anders Wedel Berthelsens populærvidenskabelige bog, *Fynsk så det synger*, siger Asgerd Gudiksen om den syngende kvalitet i fynsk at denne “først og fremmest hænger sammen med den måde, hvorpå det fynske stød udtales” (Berthelsen 2017:41 f.). Stødene der i denne artikel er omtalt, er tonale uden knirk hvilket bidrager til et melodisk og mindre hakkende udtryk. Inge Lise Pedersen skriver om de stigende toner på fynsk:

Man skal ikke lade sig forlede af de karakteristiske stigende toner til at betragte fynsk som et tonesprog som svensk-norsk og østslavisk. Stigende tone på Fyn må snarest betragtes som en rent tonal realisation af stødaccenten. De stigende eller højtliggende toner (ofte med interval svarende til en lille tert) præger imidlertid sætningsintonationen som helhed, og bidrager til at gøre den mere livlig og syngende end mange andre steder (Pedersen 2002:46).

Poul Andersen skriver også at de tonale accenter er ”medvirkende til at give østfynsk Sætningsmelodi dens karakteristiske stigende, eller som det almindeligvis udtrykkes ”syngende” og ”spørgende, forbavsede” Præg” (Andersen 1958:37). Lad os se nærmere på de højtliggende toner og sætningsintonationen, og om disse hænger sammen med det syngende udtryk.

Figur 2: Kvinde fra Ørbæks dialektoplæsning: ”Bag blomsten sad en lille fugl”.

Figur 3: Kvinde fra Ørbæks intenderede standarddanske oplæsning: "Bag blomsten sad en lille fugl".

Grundtoneskalaen er i Figur 2 og 3 afbilledet logaritmisk for mere akkurat at gengive forholdet mellem frekvens (lyden målt i Hz) og pitch (hvor højt eller lavt vi opfatter lyd). Den logaritmiske grundtoneskala giver dermed gode forudsætninger for at analysere de akustiske aspekter af lydproduktion. Kvinden fra Ørbæk udtaler *fugl* med et tone-stød. Ordet har en gennemsnitlig grundtonefrekvens på 267 Hz og en maksimal frekvens på 296 Hz i sin dialektoplæsning, hvilket svarer til en stigning på 10,9 % (se Figur 2 og Tabel 3). Det er den højest intonerede sætning i dette data, og det er også en af de sætninger der har det mest melodiske udtryk. I sin intenderede standarddanske oplæsning udtaler hun *fugl* stødløst med en gennemsnitlig grundtonefrekvens på 201 Hz og en maksimal frekvens på 244 Hz. Stigningen er i denne oplæsning på 21,4 % (Figur 3 og Tabel 3). I Figur 2 ses det at de højtliggende toner synes at trække intonationen op, og den falder derfor ikke så stødt gennem ordet som den gør i den intenderede standarddanske oplæsning (hvor 'fugl' udtales stødløst) (Figur 3). Manden fra Langå viser et lignende mønster i sætningen *Da hun rejste sig, kunne hun se både korn, skov, sol over Fyn* (Tabel 4). Sætningen i hans dialektoplæsning har en gennemsnitlig grundtonefrekvens på 109 Hz mens den ligger på 91 Hz i den intenderede standarddanske oplæsning. Sætningen i dialektoplæsningen oplæses dermed med en frekvens der er 19,5 % højere sammenlignet med frekvensniveauet når han forsøger tale 'rigsdansk'. Ordet *korn* udtaler han med et tonalt stød, og ordet har en gennemsnitlig grundtonefrekvens på 116 Hz i dialektoplæsningen. Han når en maksimal frekvens på 127 Hz, hvilket udgør en tonal stigning på 10,9 %.

	Helsætning – gennemsnitlig grundtonefrekvens	Fugl – gennemsnitlig grundtonefrekvens	Fugl – maksimal frekvens	Forskel i procent	Angivelse af stødforhold i fugl
Dialektoplæsning	248 Hz	267 Hz	296 Hz	10,9 %	Tonestød
Intenderet standard dansk oplæsning	205 Hz	201 Hz	244 Hz	21,4 %	Stødløs
Forskel i procent	21 %	33 %	21,3 %		

Tabel 3: Kvinde fra Ørbæk: ”Bag blomsten sad en lille fugl”.

	Helsætning - gennemsnitlig grundtonefrekvens	Korn - gennemsnitlig grundtonefrekvens	Korn – maksimal frekvens	Forskel i procent	Angivelse af stødforhold i korn
Dialektoplæsning	108 Hz	116 Hz	128 Hz	10,9 %	Tonestød
Intenderet standard dansk oplæsning	90 Hz	92 Hz	119 Hz	29,4 %	Stød
Forskel i procent	19,5 %	26 %	8 %		

Tabel 4: Mand fra Langå: ”Da hun rejste sig, kunne hun se både korn, skov og sol over Fyn”.

Der tegner sig dermed en tendens til at der i sætninger med tonale stød er et højt gennemsnitligt toneleje, og at markant stigende toner dermed er med til at trække tonelejet op. Grundtonefrekvensen falder ikke så kraftigt ved tone-stødene som i udtalerne med stød eller ikke-stød. Det vil altså sige at jo flere tone-stød og tonale accenter der er, des højere vil den gennemsnitlige grundtonefrekvens blive for hele sætningen.

Opsamling

I denne artikel har jeg fremlagt en undersøgelse af ældre østfynboers brug af traditionelle lokale og regionale fynske dialekttræk, nærmere bestemt det tone-stød og de tonale accenter Poul Andersen beskrev tilbage i 1958. Ud af 134 mulige realisationer var der på tværs af alle oplæsninger 27 eksempler på tonal accent og 35 eksempler på tone-stød. Samlet set udgør det 46 % af de mulige realisationer af disse lokale fynske træk, altså knap halvdelen, hvilket er en betydelig del. De tonale accenter udgjorde en femtedel af dataene, og tone-stødene over en fjerdedel. Tone-stødene og de tonale accenter synes i det store hele at falde på vokallydene. Tone-stødene havde ikke identificerbare knirk, men til gengæld var den stigende-faldende tonegang karakteristisk for dem alle. Blandt tone-stødene og de tonale accenter var ordene med høje vokaler hyppigst repræsenteret blandt de ord der havde mange af de her undersøgte dialektale træk, men ord med både halvhøje, halvlave og lave vokaler havde også i nogen grad tone-stød og tonale accenter. Generelt havde de tonale accenter kortlydende vokaler, og tone-stødene langtlydende vokaler. Der var betydeligt flere tone-stød og tonale accenter i informanternes dialektoplæsninger sammenlignet med deres intenderede standarddanske oplæsninger. Det betyder at informanterne til en vis grad evner at kodeskifte, og at de er bevidste om at kunne fralægge sig de træk de ikke forbinder med 'rigsdansk'. Det var overraskende at der var flere tone-stød end tonale accenter i dialektoplæsningerne fordi dette træk teoretisk synes at ligge tættere op ad det standarddanske knirk. Jeg har i undersøgelsen også vist at mængden af tonale accenter og tone-stødene synes at hænge sammen med højden på den gennemsnitlige grundtonefrekvens, forstået på den måde at jo flere tonale accenter og tone-stød der er i en sætning, des højere bliver den for sætningen gennemsnitlige grundtonefrekvens. Dette har jeg vist gennem to eksempler på sammenligninger mellem sætninger læst op på henholdsvis dialekt og intenderet standarddansk. Dette er dog en mindre kvalitativ undersøgelse, og spørgsmålet om hvorvidt de tonale fænomener fører til en højere gennemsnitlig grundtone og opfattes som mere syngende og melodisk, er noget jeg vil belyse yderligere i mit ph.d.-projekt.

Litteratur

- Andersen, Poul (1958) *Fonemsystemet i Østfynsk*. København: Schultz.
- Berthelsen, Anders Wedel (2017) *Fynsk så det synger – nu med brunsviger*. Odense: Forlaget Skulkenborg.
- Boas, Kirstine og Silke Julie Flodin (2021) Synger de stadig? Akustiske beskrivelser af det østfynske tonestød. Upubliceret bachelorprojekt på uddannelsen for Nordisk Sprog og Litteratur på Aarhus Universitet.
- Boersma, Paul & Weenink, David (2023) *Praat: doing phonetics by computer* [Computer program]. Version 6.3.09, downloaded 2. marts 2023 fra <http://www.praat.org/>.
- Brink, Lars (2018) Stød, tryk og tonegang. I Ebba Hjorth, Henrik Galberg Jacobsen, Bent Jørgensen, Birgitte Jacobsen, Merete Korvenius Jørgensen og Laurids Kristian Fahl (red.). *Dansk Sproghistorie. Ord for ord for ord*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag: 229-259.
- Woolard, Kathryn A (2005) Codeswitching. I Alessandro Duranti (red.). *A companion to linguistic anthropology*. Blackwell Publishing Ltd.
- Pedersen, Inge Lise (2019) Kap. 1: Hovedtrækkene i de danske dialekter frem til 1950. I Georg S. Adamsen (red.). *Dialekter i rigt mål*. Modersmål-Selskabet. 25-69.
- Pedersen, Inge Lise (2002) Hovedtrækkene i de danske dialekter. I *Dialekter – sidste udkald?* Modersmål-Selskabet & CA Reitzels Forlag. Odense. 39-81.
- Ømålsordbogen. En sproglig-saglig ordbog over dialekterne på Sjælland, Lolland-Falster, Fyn og omliggende øer* (1-) 1992-. København: Center for Dialektforskning & Universitets-Jubilæet Danske Samfund.